

RÉGI SZABADKA, RÉGI EMLÉKEK

Az írásom nem naplónak szántam, még kevésbé szépirodalmi munkának. Sok emlékem és feljegyzésem van. Gondolom, érdemes leírni ezeknek egy részét. Ha valaki idegen jön városunkba, tudjunk mesélni városunk múltjáról, ne csak az épületeket mutassuk. Másrészt rájöttem, hogy a 40-50 évesek nagy része – a fiatalabbak még kevésbé – szinte semmit sem tudnak a 44-es parcelláról és a valamikori „kulák” világról Szabadkán, ami szintén rossz emléket hagyott maga után. Jó lenne ennek az emléket megőrizni, hogy még hasonló se történhessen meg soha többé.

1932-ben születtem jómódú iparoscsaládban. Az óvodát és az elemi iskola két osztályát szerb nyelven végeztem el. Igaz, hogy volt a városban egy magyar iskola, a Homoki Iskola, mely hat elemivel és heti 36 órával dolgozott, de az messze volt tőlünk. Aránylag sokan dolgoztak a házunkban, de senkinek sem volt ideje engem naponta iskolába kísélni. Mivel a szerb nyelvű iskola csak pár háznyira volt tőlünk, édesapám kiállt az üzletünk ajtajába, és megvárta, hogy bemenjek az iskola kapuján. Ma is hálás vagyok a szüleimnek ezekért az éveket. Elsajátítottam a szerb nyelvet, és közben nagyon kedves magyar, szerb és bunyevác barátnőkre tettem szert.

A szüleim azért aggódtak, hogy ne járjak úgy, mint ők gyerekkorukban, amikor az I. világháború után, 1918-ban megkezdődött a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban a tanítás. Magyarul egy szót sem volt szabad szólni az iskolában. Még suttogva sem. Különbön akadt dolga a nádpálcának. Sok helyen ki volt írva: Govori državnim jezikom (Beszélj államnnyelven!). A gyerekek többsége nem értett és nem beszélt szerbül. El lehet képzelni, hogy ez mit eredményezett.

Az én gyerekkoromban már más volt a helyzet. Az iskola udvarán, az osztályban is egymás között vígan csacsogtunk magyarul. Sok minden megváltozott, de akkor nem érthettem, hogy mi zajlik a háttérben. Aki becsületesen dolgozik, nem politizál, az gyarapszik – mondta a nagymama, édesapám anyja. Egy rokonunknak el kellett hagynia az országot, mert politizált és hirdette a marxista eszméket. Kommunista volt, ahogy a felnőttek mondták.

Már a dédapám is hentes volt. Nagypám az I. világháborúban súlyosan megsebesült, így a nagymama vezette az üzletet. Egy segéddel és egy inassal dolgozott. Folyékonyan beszélt magyarul, szerbül és németül.

Megmutatta, hogy becsületes munkával is lehet vagyont gyarapítani. Igaz, hogy az nem olyan gyarapítás volt, amit napjainkban ez alatt értenek. Kemény munka volt mögötte. A felnőttek naponta hajnalban keltek. Nagy volt a sürgés-forgás. Három üzlet napi árúját kellett elkészíteni. Édesanyám ment a szegedi úti üzletbe, édesapám a piacon felállított sátorban árult, a nagymama a házban lévő üzletben maradt. A húst mindig fontra mérte. A vevők ezt megértették, mivel még akkor is érezte hatását a nyelvterületen az osztrák befolyás.

Hatéves voltam, amikor megszületett a húgom, aki a család kedvence lett. Szőke, göndör hajával, nagy, barna szemével, engedelmes természetével mindenkit megnyert. Édesanyánk vitte magával a kicsit az üzletbe, ahol egyik pultban előkészített hely várta.

Az üzlet bal oldalán volt a Tálassy-kert. Kisnemesi családból származtak a Tálassy lányok. Nem nagyon barátok voltak a szomszédokkal. Az ezredes öccsüket várták mindig haza, róla lehetett bármikor beszélgetni velük. Nem is kert volt a Tálassy-kert, inkább park, nagyon elvadult állapotban, ami a villát körülvette. Boldog voltam, amikor a Tálassy kisasszonyok áthívtak játszani. Élvezet volt szaladgálni a bokrok és fák között. Kaptam uzsonnát, sokszor ajándékot is tőlük.

Abban az időben könnyű volt átjutni a Zentai útról a Szegedi útra. A két utat egy vashíd kötötte össze. Nagy kár volt a hidat lebontani. Néha édesanyám, néha édesapám vitt magával az üzletbe. Legszívesebben édesapámmal mentem, mert a piacon sok látnivaló volt. Egyik árus, a nyakában nagy tálcával, virslit árult. Megszakítás nélkül kiabált: Kinek dobjak be? A tálcán felszelt kenyér, mellette virsli, és egy spirituszégőn forrt a víz. Ő látta el az árusokat tízóraival. Ment egy másik ember is. A nyakában dupla, sekély ládikó, azon minden apróság, amire egy háztartásban szükség lehet: cipőfűző, tű, cérna, biztosítótű és sok más, amit sorolhatnék tovább. A szüleimnek egyetlen szórakozása az volt, ha eljutottak moziba. Engem is magukkal vittek, mert nem volt, aki vigyázzon rám. Rendszerint békésen átaludtam a filmet édesapám ölében. Emlékszem, hogy egyszer nagy tapsra és ujjongásra ébredtem. Abban a filmben ugyanis egy-két mondat elhangzott magyarul. 1940-ben megjelent az első magyar film. 1940 nyara még békésnek ígérkezett. Akkor második elemista voltam.

Van egy régi újságcikkem, amelyben röviden megvan, hogyan lett Szabadka várossá, és hogyan nyerte el mai arculatát. Régóta gyűjtöm a hasonló adatokat.

Írásos dokumentum Szabadkát először 1391-ben említi, Zabadka néven. Dengelegi Pongrác erdélyi vajda 1464-ben Mátyás királytól adományul kapta a területet, s 1470-ben várat építtetett rajta. A vár egy része a ferencesek kolostorának falában látható. Szabadka történelme viharos időkről tanúskodik. A törökök 1542-ben elfoglalták, és 1686-ig a fennhatóságuk alatt tartották Szabadkát. Mária Terézia osztrák császárnő

A Városháza épülete

1743-ban kamarai mezővárossá nyilvánítja Szabadkát, majd 1779-ben Maria Theresiapolis néven szabad királyi város lett.

Az akkori Szabadka elég nagy város volt, hossza 2000, szélessége pedig 1300 ö^l. 2380 házában 23 000 lakos élt. A házak minden rendszer nélkül épültek. A főútvonalon volt némi rendszer. A külvárosa még ma is falura emlékeztet. Említésre méltó épületek a ferencesek kolostora, néhány nemes háza és a plébániatemplom volt.

A lakosság főleg földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott. Létezett borászat is, de csak annyi szőlőt termeltek, amennyi bort a lakosság elfogyasztott. Mivel egy részen futóhomok volt, azt is sikerült szőlőültetvényekkel megkötni. A Palics-tavat körülvevő mocsaras területekre akácfaakat ültettek. A város közepén egy patak folyt keresztül, a mai sugárút irányában haladt. Három tavacska is képezett: a Mlakát, a Jasibarát és a Rovina barát. Szabadka talaja sok sziksót tartalmaz, ezért mondták a folyócskára és a tavakra, hogy nem kuruttyolnak benne a békák. Mivel a folyócska a Fűzfás utcán is végighaladt, valószínűleg ezért nevezték Fűzfás folyónak.

Ennek egy részét a föld alá ve-

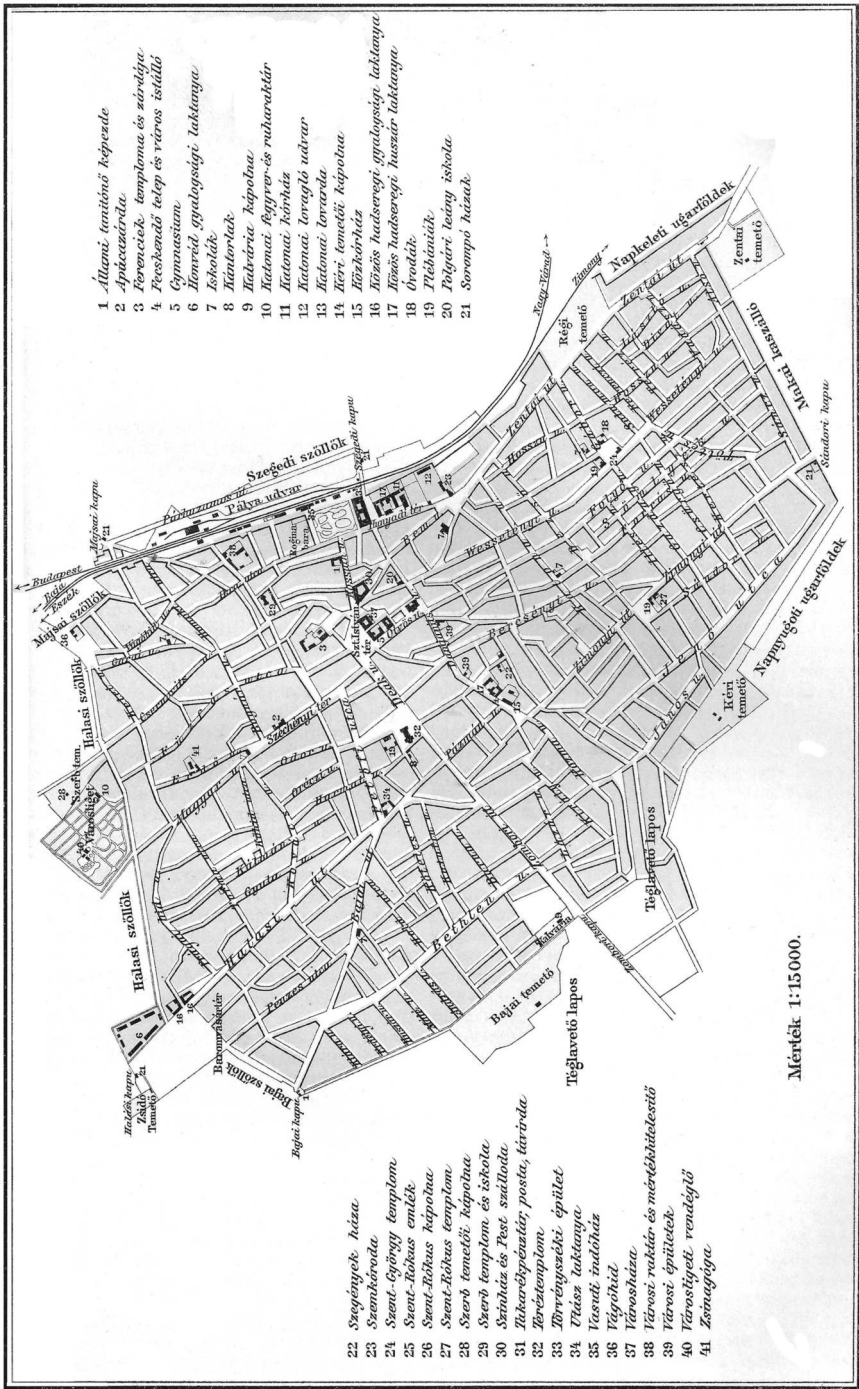
A ferences barátok temploma régen és ma

zették, de a megmaradt föld feletti rész mellett, mint kamaszlány, a Fűzfás utcában én is sétáltam. Lassan haladt Szabadka városi arculatának kialakulása.

1908 és 1910 között tatarozták a Barátok templomát, és hozzáépült a második torony. A templom egyébként a valamikori várrom helyén épült. A mellette lévő épületet tartják Szabadka legrégebbi üzemházának.

¹ Ö^l = hossz mérték. Egy ö^l majdnem pontosan 1,9 m.

Szabadka, szabad kir. város Bács-Bodrog vármegyében, az Alföldnek Szeged után legnépesebb városa, lapályos térségen épült, melynek tengerszint feletti magassága csak 114 m (Pallas Lexikon)

A legtöbb templom a XVIII. és a XIX. században épült. Így a Szent György-templom is, 1897-ben, neogótikus stílusban. Meg kell említeni még a Rókus-kápolnát, amelyet az 1738. évi pestisjárvány megszűnésének emlékére építtetett a lakosság.

Bíró Károly polgármester ideje alatt Komor Marcell és Jakab Dezső budapesti műépítészek tervei szerint 1908-tól 1910-ig épült a Városháza, a magyar szecesszió stílusában, 1912-ig a belső részt is befejezték. Még abban az évben átadták az épületet. A kivitelezők Kladek Lukács és Nagy Ferenc helybeli vállalkozók voltak. A díszteremben az üvegablakokon középen Mária Terézia osztrák császárnő és Ferenc József főherceg láthatók. A magyar történelem nagyjai mellett jobbról és balról két apród áll. Egyik az akkori polgármester nevelt lánya, Brestyánsky Nelli, a másik Purgly főispán lánya. A vitrázsok a budapesti Róth Miksának, a kor legismertebb vitrázs-készítőjének a műhelyéből kerültek ki. A főbejáratnál lévő lépcsőzetet Zsolnay-kerámia díszíti, úgyszintén Zsolnay-kerámiával van befedve a tetőzet is. A központban felépült az akkori Kossuth Lajos utcán, a korzón, az Arany Bárány szálloda, a környékbeli birtokosok kedvenc megszállóhelye.

Nem szabad megfeledkezni a Palicsi-tóról, a szabadkaiak büszkeségéről. Palics Szabad-

kától 7 kilométerre délre fekszik. Egyes kutatók szerint a Pannon-tenger maradványa. A tó egy monda alapján Paligo Pálus nevet kapta. A tóból kiemelt iszapot már régen gyógyhatásának tartották, ezért Palicsot fürdőhellyé nyilvánították.

Szecessziós Szabadka

Palicsi díszkút

Gyerekkoromban már ismert fürdőhely volt. Reumatikus betegségek gyógyításában szép eredményt értek el, sárfürdővel és sárpakolással. 1949-ben 100 éves volt a gyógyfürdő. A főbejárat, a nagy teraszok, a zenepavilon magyar motívumokkal van díszítve. Délutánonként szalonzene volt a zenepavilonban. Este a Nagyterazon cigányzene szólt. A főbejárat tornya 1912-ben épült. Messziről köszönti az érkezőt. Ezt a szépséget, a szép parkot ma is élvezhetik a fiatalok. A többi a múlté. Nagy értéket képviselnek a parkban 1912-ben elhelyezett Zsolnay-vázák. Nagyon élveztem, ha néha elvittek vacsorázni Palicsra, valamelyik teraszra. Ma már alig emlékszik valaki Palics alsó részére, mondhatnánk úgy is, Palics nyúlványára. Mi Kispalicsnak neveztük. Oda szekérrel jártunk, és a rokonság gyerekeit is vittük magunkkal. Ott a lovakat is lehetett úsztatni. A ló hátán vagy a ló farkába kapaszkodva úsztunk mi is.

Szabadka arculatához hozzátartozott a piros villamos, amely a Nagystrandtól – valamikori Férfistrand – az Eötvös – ma Strossmayer – utcán át a Bajai úti temetőig közlekedett 1897-től 1974-ig. Nyáron egy nyitott kocsi volt hozzácsatolva. Nagy élvezet volt nyitott kocsiban utazni. A fiatalok sokszor nótáztak. Néha még a harmonika hangja is hallatszott a nyitott kocsiból.

Fő utca és tér villamossal

Szent István tér 1914 körül

Magyar Állami Hitelbank épülete

Palics fürdő